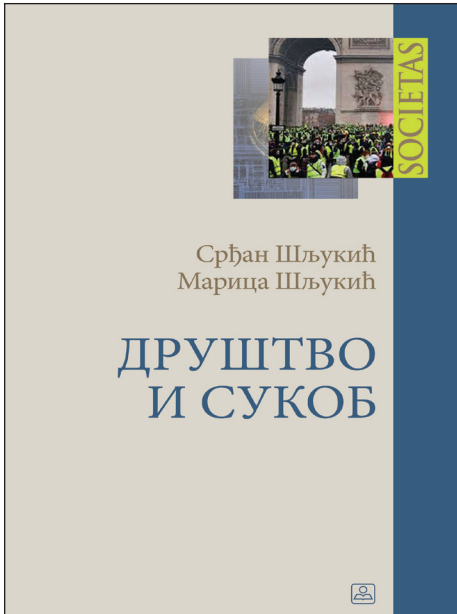

Никола Р. Павловић¹
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за социологију
Нови Сад (Србија)

УДК 316.48(049.32)
Осврћ
Примљен 28/05/2019
Измењен 04/07/2019
Прихваћен 09/07/2019
doi: [10.5937/socpreg53-21916](https://doi.org/10.5937/socpreg53-21916)

ДРУШТВО И СУКОБ

(Срђан Шљукић и Марица Шљукић, *Друштво и сукоб*.
Завод за уџбенике, Београд, 2018, 215 стр.)

Сажетак: Текст представља критички осврт на књигу Срђана и Марице Шљукић, ауторе који истичу да допринос социологије и социолога у решавању сукоба јесте прилично потцењен и да бива редукован само на поимање Марксове класне борбе. Управо ова занемареност социолошких увида о сукобима определила је ауторе да део своје научне активности посвете овој теми. Аутори су у својој студији приказали идеје једног значајног дела мислилаца, од којих већина не припада главном току социологије, али и истражили одређене друштвене сукобе на начине који су им били доступни у датим околностима.

Кључне речи: социологија друштвених сукоба, културе и сукоби, сукоби цивилизација, глобализација, српска индустрија, митови и сукоби

Студија Срђана и Марице Шљукић, *Друштво и сукоб*, коју је објавио београдски Завод за уџбенике 2018. године, дело је које обилује анализом теоријских увида о друштвеним сукобима, али и њиховом повезаношћу с конкретним проблемима како српског друштва, тако уопште свих савремених друштава. Вредност ове књиге лежи у чињеници поновне афирмације потиснутих теоретичара попут Зимела, Козера, Сорокина, Шпенглера, Тојнбија, Михелса, чији допринос бољем разумевању

¹ nikolapavlovic@mail.ru

друштвених сукоба не би смео да буде занемарен. Свођење друштвених сукоба на Марксово истраживање феномена класне борбе јесте изузетно редуковани приступ и сужавање сазнајно-социолошког оквира, а тиме и слабење потенцијалне могућности да се неки сукоб суштински разуме, а самим тим да се дође у могућност његовог успешног решавања. Зарад бољег објашњења и разумевања ове комплексне друштвене појаве, аутори указују на важне идеје одређених мислилаца. Ту је Зимелово схватање сукоба као облика друштвености, односно социолошка имагинација код Милса, као и подсећање на функције друштвеног сукоба код Козера, затим, упознавање са идејама Сорокина и његове социокултурне динамике и сукоба, односно схватања живота као борбе код Шпенглера, сукоба као пратилаца свих цивилизација код Тојнбија, не изостављајући ни Михелса, односно његову идеју гвозденог закона олигархије. Аутори истичу да готово сви поменути мислиоци не чине главни ток (mainstream) социологије, односно да поменуте идеје стоје у другом или трећем реду по интересовању научне заједнице за њих. Ово запажање аутора јесте важно како би се скренула пажња на природу запостављања поменутих идеја, а она не долази из разлога што су ове идеје у научном смислу превазиђене и неадекватне према изазовима савременог света, већ због тога што исте нису компатибилне са владајућом научном/вредносном парадигмом у којој доминирају идеје о прогресивистичком кретању људске историје и сукобу као *a priori* лошем, деструктивном и нефункционалном. Дакле, несагласност и довођење у питање актуелних, владајућих вредности, а не неадекватност, чини поменуте идеје проблематичним, односно неправедно скрајнутим. Идеје које доводе у питање убеђење о линеарном, прогресивистичком кретању људске историје, које конкуришу наметнутом мишљењу о сукобу као *a priori* лошем, деструктивном и нефункционалном, које на унапред одређени пацифистички став, одговарају дубинским анализама указујући на суштинске узроке друштвених сукоба, које доводе у питање власт владајућих елита и глобализације као једног хармоничног процеса, отварају многа незгодна питања. Ипак, ми знамо да је само постављање правих питања једини начин за долазак до ваљаних одговора. То што је нешто популарно или наметнуто, не значи да је само по себи исправно. Затвореност унутар једне научне парадигме доводи до стагнације научног знања. С друге стране, управо сукобљавање научних гледишта доводи до пораста објективности и раста научног сазнања. Сукоби који се у савременом свету одвијају већ дужи низ година, постају све сложенији и изазовнији за социологију, а за њихово објашњење и разумевање владајуће теорије очигледно нису способне да одговоре. На употребљивост горе понуђених теорија у објашњењу савремених сукоба не може се одговорити етикетирањем већ само истраживањем, односно узимањем у разматрање и тестирањем истих у изазовима друштвене стварности.

Садржај књиге *Друштво и сукоб* подељен је у три целине, испред којих се налази предговор самих аутора. Срђан и Марица Шљукић у уводном делу истичу запостављеност и потцењеност социологије и социолога у истраживању друштвених сукоба, односно редуковања на Марксово поимање класне борбе, те окренутости већег дела научне заједнице новоформираној дисциплини *решавање сукоба* (Conflict Resolution) или *ујрављање сукобима* (Conflict Management). Овакво стање ствари детерминисало је ауторе да део свог вишегодишњег научног рада посвете презентацији идеја једног броја, значајних а запостављених, мислилаца у покушају

да допринесу осветљавању ове изузетно сложене и осетљиве друштвене појаве. Друго, аутори су и својим конкретним истраживачким радом одређених друштвених сукоба понудили једну заокружену целину у нади да ће макар мало допринети, а према нашем мишљењу и јесу, разумевању и објашњењу актуелних проблема у савременом друштву.

Прва глава започиње истицањем значаја *Социолошке имажинације* Р. Милса (*W. Mills*) уз помоћ које је могуће превазићи проблеме у истраживању друштвених сукоба, попут многобројних уплетених интереса сукобљених страна, који могу компромитовати објективно истраживање, као и проблеме прикупљања неопходних података односно питања примене одговарајућих техника на терену. Аутори даље истичу значај неких од идеја немачког социолога Георга Зимела (*Georg Simmel*) као и аутора Л. Козера (*L. Coser*) које сматрају за најинспиративније за социолошку имагинацију неопходну за истраживање савремених сукоба. Наглашавају Зимелову тврдњу да је *конфликтна форма социјализације* која би на први поглед могла да изгледа парадоксално. Међутим, како објашњавају: „Тачно је да су раздружујући елементи ти који прате конфликт (мржња, завист, жеља) – али, када услед тих имплуса сукоб једном избије, он је у стварности начин да се дуализам уклони и да се дође до неког облика јединства, макар и уништењем једне од страна.” Као илустрација ове тврдње понуђена је аналогија са симптомима болести, који често представљају напор организма да се ослободи неког поремећаја или повреде. „Тако да је конфликт у суштини разрешење тензије међу супротностима.” Додају и да група која би била потпуно центрипетална и хармонична није само емпиријски немогућа, већ не би показивала никакву животност ни стабилну структуру. У том смислу друштво изискује односе хармоније и дисхармоније, удруживања и раздруживања, како би задржало одређени облик (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 12). Истичу као важан фактор и Зимелов *имплус непријатељства*. Уопштено говорећи, имплус непријатељства само интервенише као појачивач конфликта стимулисаног материјалним интересима истовремено обезбеђујући темеље за сукоб. Важно је поменути објашњење које нуди Зимел, а који истичу аутори, да имплус непријатељства није по себи узрок сукоба, већ га само појачава и на одређени начин чини могућим. Ова наведена сазнања се могу применити на разне нивое у друштву, како на политичке партије, тако и на државе и друге организације. (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 16-17).

На наредним страницама аутори приказују схватање друштвених сукоба у радовима америчког социолога руског порекла Питирима Александровича Сорокина (Питири́м Алекса́ндрович Соро́кин). Сорокин чврсто спаја културу и друштво, за њега се то двоје не могу раздвајати. Управо тај социокултурни свет се нама приказује као сложени и неисцрпни хаос безбројних, различитих и наизглед неповезаних фрагмената. У настојању да се у овај хаос унесе ред, аутори истичу два поступка. Први од њих је откривање узрочно-функционалних формула помоћу којих привидни неред сводимо на један низ разумљивих система у којима се лакше оријентишемо. Исту функцију има и други поступак који Сорокин назива *логичко-значањски метод*. Суштина овог метода лежи у проналажењу централног начела које прожима све компоненте повезујући их у целину и стварајући *универзум из хаоса нејовезаних фрагмената* (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 19-20). Баш оно што овог мислиоца издваја из главног тока социологије јесте увођење циклочног схватања

кретања друштва. Како аутори наводе Сорокин „уочава постојање два типа интегрисане културе, битно различита, сваки са сопственим менталитетом, системом истине и знања, погледом на свет и филозофијом, религијом, формама у ликовној уметности и књижевности, обичајима и законима, доминантним облицима друштвених односа, политичке и економске организације и, коначно, сопственим типом личности и понашања” (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 20). По свим наведеним карактеристикама два типа стоје у супротности један са другим. Први тип Сорокин назива *идеациона* култура, а други *чулна*. Ове културе у стварности не постоје, нити су постојале, већ су хипотетички конструкти, односно идеални типови. Ту он уводи и трећи тип културе, *идеалистички* тип, који заправо представља уравнотежену синтезу оба чиста типа (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 20). Сорокин инсистира на појму *социокултурна флукуација* под којим подразумева процесе који се непрестано понављају (смењују) у људској историји. Као разлог зашто се промене догађају он даје објашњење које назива *иманентна теорија социокултурне промене* под којом подразумева промену социокултурних система услед унутрашњег деловања самих система, односно њихових особина и унутрашњих сила. Што значи да је промена неизбежна чак и непромењеним спољашњим условима, што спољашње факторе поставља у секундарни значај (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 21). На сличној позицији стоји и савремени цикличар Питер Турчин (Peter Turchin), који за одлучујући фактор у својој теорији групне селекције види алтруистичку моћ солидарности, која у контексту свих друштвених сукоба у највећој мери утиче на успоне и пропадања људских друштава (Turchin, 2006). Смењивање три основна типа интегрисане културе, кроз настанак, развој кулминацију, опадање и нестајање када се и отвара пут следећем типу, даје троструки ритам, односно смену чулне, идеационе и идеалистичке културе (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 22). Међутим, смењивање ових култура, како истичу аутори, не иде глатко. Управо су прелазни периоди ти који су праћени бројним и разноврсним сукобима. Главне узроке сукоба Сорокин повезује са друштвеном променом, односно распадом установљене *кристализоване* мреже друштвених односа између чланова групе или између група. Што су промене брже и темељније, веће су шансе да избије сукоб, због тога што брзина промена не дозвољава да се настала мрежа друштвених односа и систем културних вредности устале и кристализују (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 23). Сорокин се бавио и проучавањем флукуације рата, где је наводио да у друштвима и народима апсолутна и релативна учесталост рата јачају у периодима експанзије, док у периодима опадања друштва такође јачају, али у нешто мањем обиму. Такође, како аутори наводе он се супротставља широко распрострањеном мишљењу да су друштва с демократским политичким убеђењем мирољубивија од друштава с аутократским политичким уређењем. Линеарног тренда нема, ни рат, ни мир не трају вечито, већ се кривуља стално мења. Он критикује све дотадашње мере за елиминацију рата, укључујући ту и антиратну пропаганду. Те мере нису и не могу бити ефикасне јер не дотичу прави узрок ратова, који управо лежи у дезинтеграцији једне културе, односно њихове смене (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 24-25).

Свакако један од великих мислилаца, који је постао жртва својих идеја, не због тога што су му идеје лоше, већ због тога што су се косиле са наступајућим духом времена који је донео апсолутни тријумф мишљења либерализма и марксизма

који су, иако на различитим позицијама, делили заједнички став о неприкидном историјском напретку човечанства, јесте немачки теоретичар Освалд Шпенглер (Oswald Arnold Gottfried Spengler). Аутори истичу да апсолутна победа либерализма у последње две деценије прошлог века, није ствари изменила већ их је само поједноставила. Идеолошки гледано, зар је неко могао да очекује бројне расправе о аутору који није величао демократију (тврдио је да је у њој народ само објекат док је најважнији елемент новац), који је парламентаризам сматрао краткотрајном западњачком творевином, бесмислене и немогуће у другим културама, који је одбацивао уобичајне западне погледе на историју, који је предвиђао пропаст западне цивилизације и успон *хришћанства Досџојевског*? (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 28). Овакви ставови су за владајућу парадигму готово јеретички и није чудо што су Шпенглерове идеје и даље на *Index Librorum Prohibitorum* идеолошке неподобности. Утолико јесте већи допринос аутора који су се без идеолошке острашћености, тражећи корисна знања, усредсредили на Шпенглерове погледе о друштвеним сукобима, систематски и концизно их изложили и упоредили с другим социолошким увидима из исте области. Како би дошли до Шпенглеровог схватања друштвених сукоба, аутори су морали, најпре да идентификују велики број фрагмената који се тичу сукоба, да би затим те фрагменте систематизовали. На тај начин дошли су до теме која се тиче главног проблема: питања борбе и рата уопште; однос Запада као културе, борбе и рата; унутрашњи сукоби; пацифизам и светски мит (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 31).

У другој глави књиге издвојили бисмо наслов *Територија и култура: ка разумевању односа сукоба и његовог* где аутори истичу чињеницу да је спор око територије узрок од једне до три четвртине свих ратова, као и да спорови територијалног типа чешће воде рату од спорова других врста, чешће их прати велики број жртава и чешће поново избијају (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 85-86). Они даље наводе да до свог максимума интезитет културног значаја одређеног простора (територије) долази путем сакрализације, прецизније његовим претварањем у *свету земљу*. „Светом се може сматрати читава територија коју заузима нека нација и која се назива отаџбином/домовином, или пак одређени њени делови.” (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 86-87) Оно што је важно напоменути, а што и аутори истичу и поткрепљују гомилом примера, јесте да свака нација има своју сакрализовану територију и која том простору даје највише место у хијерархији вредности (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 87). Ако се на тој територији, где се укрштају носећи идентитетски митови, догоде сукоби, онда се ти исти сукоби претварају у дуге, интезивне и готово нерешиве. Аутори указују да се на такве просторе не може гледати као на просто физичке, већ да су ти простори особени у културном смислу и да са истима нема трговине (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 90). Наше време карактерише вера да је све спорове могуће превазићи договором и да је елиминисање ужаса које доносе актери ствар воље самих актера да ствар реше мирним путем. На овој вери почива и дисциплина која се назива *решавање сукоба* (енг. conflict resolution) коју је утемљио Јохан Галтунг (Johan Galtung) за коју аутори наводе да у њој главну реч имају дипломате, политиколози, економисти и практичари разних врста. Овде се примећује да тип приступа у којем се негира било каква улога актера у друштвеним процесима и где се све приписује структурама против којих људи (појединци, гру-

пе) својим деловањем не могу ништа да учине, има озбиљних проблема да објасни друштвене појаве (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 91). Уместо тога аутори наводе приступ Р. Хаснера (R. Hassner) који каже да постоје два идеална типа на овакву врсту сукоба. Први тип назива *хобсовским* (Thomas Hobbes) у коме се у потпуности негира било какав симболички значај одређеног простора и сукоб се третира као било који други који се води око неке територије. Други тип је *хантингтонски* приступ (S. Huntington) у коме се религија види као мистична и ирационална сила, која дели људе и на коју политика не може да утиче. Хантингтонски приступ је изразито пессимистичан и чак не оставља слободан простор за решавање спора (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 92). Између ове две крајности, Хаснер предлаже избалансиран приступ, који за разлику од првог, мора одстранити екстремни политички прагматизам, као и одустајање од фатализма, које је карактеристично за други приступ. Тек би се у тој ситуацији појавиле истинске шансе за решавање сукоба. У жељи да подрже и поткрепе Хаснерово залагање, аутори истичу да вредности (култура) јесу ресурс, сукоби око територија са посебним културним значајем морају да буду сматрани реалистичним, што значи да је могуће да буду решени. Преговори подразумевају да се две стране међусобно признају као рационални актери са одговарајућим легитимним интересима. Како закључују: „Уколико се не призна реалистичност културно-територијалног ресурса и једна се од страна упорно проглашава „неразумном” и „емотивном”, тада се заправо ради о томе да се не жели постићи споразум, већ се настоји да се постигне победа денуцирањем друге стране као „ирационалне” (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 92)

Узимајући у обзир чињеницу да се српско друштво већ четврт века трансформише у циљу његовог „структуралног прилагођавања” захтевима неолибералне идеологије, у покушају да се сагледају последице оваквих промена, аутори нуде резултате емпиријског истраживања које је применом метода вишеструког случаја реализовано на територији Србије од 2011. до 2013. године. Истраживање је извршено у шест индустријских организација из различитих сектора индустрије: текстилној, хемијској, металској, дрвној, електро/машинској и прехранбеној (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 93-94). Резултати су, између осталог, показали да „у индустријској организацији која је у већинском државном власништву, запослених је знатно више него што је потребно, док је у индустријским организацијама у приватној својини ситуација обрнута. Мањак запослених у приватном сектору индустрије условљава интензивирање прековременог рада који најчешће није плаћен” (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 96). „Оптерећеност послом, релативно лоши радни услови и неизвесност радног места интензивирани су у транзицијском периоду.” (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 97) Аутори су анализом података показали да у истраженим индустријским организацијама има услова за сарадњу, али много више за сукобе. Основне одлике индустријског рада који се у њима одвија и организује, а који су потенцијални окидачи за сукобе су: прековремени рад, флукуација, неадекватни услови за испољавање знања и вештина, уз истовремено незадовољство послодаваца знањима и способностима запослених стеченим у процесу формалног образовања (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 104). Изостанак сукоба аутори објашњавају страхом од губитка посла услед велике незапослености, која је карактеристична за српско друштво, а посебно се односи на индустријске раднике. Такође, сукоба нема или су ретки и услед

немоћи синдиката да заштите интересе запослених, или пак услед убеђености запослених да их разједињени и слаби синдикати не могу заштитити (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 105).

Трећа глава књиге обрађује повезаност митова са сукобима у савременом свету. Односно, аутори настоје да укажу да начин за разумевање дуготрајних етничких конфликта јесте разумевање темеља идентитета модерних нација, међу које спада и посебан однос према одређеној територији, то јест повезаност те територије са митом. Аутори постављају питање „да ли је демитологизација политике и друштва у целини могућа?” (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 144) Упозоравају да би лаким потврдним одговором на ово питање наука издала саму себе, јер би се сложила са оним појавним, а одбила да трага за оним латентним. Истичу да се доминантне научне парадигме мењају, а да при том ни једна не бива ни потпуно заборављена, ни потпуно потиснута. У науци нема апсолутне, једном заувек дате и непроменљиве истине (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 145). С друге стране истичу битну чињеницу да би „апсолутно слагање у некој науци свакако изазвало озбиљан застој у њеном развоју, јер не би било конкурентских теорија које би једна другу исправљале и поправљале, међусобно се такмичећи у успешном објашњавању одговарајућег сегмента стварности” (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 146). Заправо, поента је, да управо сукоб доводи до креативности и стварања, како на нивоу науке, тако и на нивоу друштва. Што се улоге мита у савременом друштву тиче, она никако није исцрпљена. Како аутори истичу „мит се увек изнова производи зато што врши функције неопходне сваком друштву и свакој култури: религија захтева постојање чуда, разликама у друштвеном статусу је потребан преседан, морална начела морају да буду потврђена”. Другим речима: „људска способност да користе симболичке маркере у сврху одређивања кооперативних група, дозволила је еволуцији социјализације да превазиђе ограничења која намеће интеракција ‘лицем у лице’” (Turchin, 2006, str. 7) чиме је заправо и омогућена самоидентификација код комплексних друштва тј. модерних нација која би у супротном, у одсуству ових маркера, културних образаца и симбола, један за другог остали странци. Овде можемо навести пример косовског мита који је очувао посебност, односно идентитет код Срба за време османске окупације. Како Бандић наводи да судбина кнеза Лазара није ништа друго до врста метафоре, помоћу које је представљена историјска судбина Срба. Српски владар се жртвовао, како би спасао своју душу. Прихватио је физичку да би избегао духовну смрт. Може се запазити да истовремено, духовна смрт појединца представља и веран опис „смрти” једног народа. Физичко уништење комплетног народа тешко је замислити. Али уништење „душе” народа, односно уништење његовог идентитета често се догађало током историје. Такви народи су заувек силазили са историјске позорнице. У том погледу смрт кнеза Лазара и „смрт” српског народа могу се изједначити. Њихове жртве имале су исти циљ. Срби су, попут свог владара, патили и умирали зато што су желели да очувају свој идентитет, зато што су желели да буду и остану Срби (Bandić, 1990). Свака епоха има своје, карактеристичне митове (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 157). Као савремене примере наводе митове масовне културе, мит о тренду једнакости, мит о масовној потрошњи, мит о држави благостања, мит о кредитној картици, митове о глобализацији и економском либерализму (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 159). Аутори наводе да су митови заправо најмоћнији када неко претпоставља да их уопште

нема. Развојем науке и технологије, не губи се потреба за културним творевинама које задовољавају поменуте друштвене функције, тако да тврдње о друштву без митова, постају само још један мит (Šljukić i Šljukić, 2018, str. 155).

Књига *Друштво и сукоб* писана је јасним језиком, са обилном литературом и емпиријским истраживањем тако да представља један заокружен облик научног рада у сфери социологије друштвених сукоба, дајући снажан имплус за додатни развој ове дисциплине код нас. Широки спектар теоретичара, који су у овој књизи повезани и обрађени на систематичан начин, дају добру основу за разумевање савремених сукоба. Такође, она пружа могућност студентима социологије да се упознају са важним теоријама из ове области и стекну потребна знања зарад будућег разумевања савремених друштвених процеса, како би научили да раздвоје идеолошке пројекте управо у функцији друштвеног сукоба, површности и незнања са једне и дубинског разумевања комплексних друштвених процеса са друге стране.

Nikola R. Pavlović¹
University of Novi Sad, Faculty of Philosophy
Department of Sociology
Novi Sad (Serbia)

SOCIETY AND CONFLICT

(Srdjan Šljukić and Marica Šljukić, *Society and Conflict*.
Zavod za udžbenike, Beograd, 2018, 215 pp.)

(*Translation In Extenso*)

Summary: The text is a critical review of the book by Srdan and Marica Šljukić, authors who point out that the contribution of sociology and sociologists in conflict resolution is rather underestimated and reduced only to the notion of Marx's class struggle. It is this neglect of sociological insights into conflicts that has led the authors to devote part of their scientific activity to this topic. In their study, the authors presented the ideas of a significant part of thinkers, most of which do not belong to the mainstream of sociology, but also investigated certain social conflicts in ways that were available to them in the given circumstances.

Keywords: sociology of social conflicts, culture and conflicts, conflicts of civilizations, globalization, Serbian industry, myths and conflicts

The study *Society and Conflict*, by Srdjan and Marica Šljukić, published by the Serbian State Publisher of Textbooks in 2018, is a work that abounds in the analyses of theoretical insights about social conflicts, as well as their connection with the specific problems of both Serbian society and all contemporary societies. The value of this book lies in the re-affirmation of sidelined theorists such as Simmel, Coser, Sorokin, Spengler, Toynbee, Michels, whose contribution to a better understanding of social conflicts should not be ignored. Reducing social conflicts to Marx's study of the phenomenon of class struggle is an extremely reduced approach and the narrowing of the cognitive-sociological framework, thus weakening the potential for a substantial understanding of conflicts and their successful resolution. For the sake of better explaining and understanding this complex social phenomenon, the authors point to important ideas from certain thinkers. There is Simmel's understanding of conflict as a form of sociability, then the sociological imagination of Mills, as well as discussions on the functions of social conflict given by Coser, an introduction to the ideas of Sorokin and his sociocultural dynamics and conflict, that is, the understanding of life as a struggle according to Spengler, conflict as a companion of all civilizations according to Toynbee, not leaving out even Michels,

¹ nikolapavlovic@mail.ru

or his idea of the iron law of oligarchy. The authors point out that almost all mentioned thinkers do not belong to the mainstream of sociology, that is, their ideas stand in the second or third order of interest of the scientific community. This observation of the authors is important for drawing attention to the nature of the neglect of the aforementioned ideas, and it does not come from the fact that these ideas are scientifically outdated and inadequate to the challenges of the modern world, but the reason is that they are not compatible with the ruling scientific/value paradigm dominated by ideas about the progressivist movement of human history and conflict as something which is *a priori* bad, destructive and dysfunctional. Thus, the disagreement with and the questioning of current, governing values, rather than inadequacy, make these ideas problematic, that is, unfairly discarded. Ideas that challenge the conviction of the linear, progressivist movement of human history, which compete with the imposed view of conflict as *a priori* bad, destructive, and dysfunctional, which respond to the predetermined pacifist attitude with in-depth analyzes pointing to the root causes of social conflicts that call into question the power of the ruling elites and globalization as one harmonious process, raise many tricky questions. However, we know that asking the right questions is the only way to come up with valid answers. Just because something is popular or imposed does not mean that it is right. Closure within a scientific paradigm leads to a stagnation of scientific knowledge. On the other hand, it is precisely the conflicting scientific viewpoints that increase the objectivity and growth of scientific knowledge. Conflicts that have been going on in the modern world for many years are becoming increasingly complex and challenging for sociology, and the ruling theories are clearly unable to provide explanations and understanding. The usefulness of the theories offered above in explaining contemporary conflicts cannot be answered by labeling, but only by studying, that is, by considering and testing them in the challenges of social reality.

The contents of the book *Society and Conflict* are divided into three sections, preceded by a Preface given by the authors themselves. In the introductory part, Srđan and Marica Šljukić emphasize the neglect and underestimation of sociology and sociologists in the study of social conflicts, that is, the reduction to Marx's notion of class struggle, and the turn of much of the scientific community to the newly formed disciplines of *Conflict Resolution* or *Conflict Management*. This state of affairs has led the authors to devote part of their many years of scientific work to presenting the ideas of a number of significant, neglected thinkers in an attempt to contribute to illuminating this extremely complex and sensitive social phenomenon. Second, the authors have, through their specific research work on particular social conflicts, offered a rounded whole in the hope that they will contribute at least a little, an successfully so our opinion, to understanding and explaining current problems in contemporary society.

The first section begins by emphasizing the importance of the book *The Sociological Imagination* by C.W. Mills, with the help of which it is possible to overcome problems in the study of social conflicts, such as the many involved interests of conflicting parties, which are compromising objective research, as well as the problems of gathering the necessary data or the issues of applying appropriate techniques in the field. The authors further highlight the importance of some of the ideas of German sociologist Georg Simmel and author L. Coser, whom they consider to be most inspirational for sociological imagination necessary for studying contemporary conflicts. They emphasize Simmel's claim that *a conflict is a form of socialization*, which at first glance might seem paradoxical. However, as they explain: "It is true that divisive elements accompany conflicts (hatred, envy, desire) - but, once these impulses arise, the conflict is actually a way to eliminate dualism and come to some form of

unity, even if one side is destroyed". An analogy with the symptoms of disease, which often represent the organism's effort to get rid of a disorder or injury, is offered to illustrate this claim. "So, a conflict is essentially a resolution of the tension between opposites". They also added that a group that would be completely centripetal and harmonious is not only empirically impossible, but would not show any vitality or stable structure. In this sense, society requires relations of harmony and disharmony, association and separation, in order to maintain a certain form (Šljukić, Šljukić, 2018, p. 12). They also highlight Simmel's *hostile impulses* as important factors. Generally speaking, the hostile impulses merely intervene as amplifiers of conflicts stimulated by material interests, while providing the basis for conflicts. It is important to mention the explanation offered by Simmel, which the authors point out, that the hostile impulses of are not in themselves a cause of conflict, but merely reinforce it and make it possible in some way. These findings can be applied to various levels of society, both to political parties and to states and other organizations. (Šljukić, Šljukić, 2018, pp. 16-17).

In the following pages, the authors present an understanding of social conflicts in the works of an American sociologist of Russian descent, Pitirim Alexandrovich Sorokin. Sorokin unites culture and society, for him the two cannot be separated. It is this sociocultural world that is presented to us as a complex and inexhaustible chaos of innumerable, distinct and seemingly disconnected fragments. In an effort to bring order to this chaos, the authors highlight two procedures. The first of these is the discovery of cause-and-function formulas by which we reduce the apparent clutter to a series of understandable systems in which we can more easily orient ourselves. The same function is served by another procedure, which Sorokin calls the *logico-meaningful method*. The essence of this method lies in finding a central principle that permeates all components, bringing them together as a whole and creating a *universe from the chaos of disconnected fragments* (Šljukić, Šljukić, 2018, pp. 19-20). What distinguishes this thinker from the mainstream of sociology is the introduction of a cyclical understanding of the movement of society. As the authors cite, Sorokin, "observes the existence of two types of integrated culture, significantly different, each with its own mentality, system of truth and knowledge, worldview and philosophy, religion, forms of the fine arts and literature, customs and laws, dominant forms of social relations, political and economic organizations and, finally, their own type of personality and behavior" (Šljukić, Šljukić, 2018, p. 20). By all the above characteristics, the two types stand in opposition to each other. Sorokin calls the first type *ideational* culture and the second type the *sensate* culture. These cultures in reality do not exist, nor have they existed, but are hypothetical constructs, that is, ideal types. There he also introduces a third type of culture, the *idealistic* type, which actually represents a balanced synthesis of both pure types (Šljukić, Šljukić, 2018, p. 20). Sorokin insists on the term *sociocultural fluctuation* by which he means processes that are constantly repeated (interchanged) in human history. He gives a reason why change is happening and calls it *the immanent theory of sociocultural change* under which he implies the change of sociocultural systems due to the internal action of the systems themselves, that is, their characteristics and internal forces. This means that change is inevitable even with unchanged external conditions, which gives external factors secondary importance (Šljukić, Šljukić, 2018, p. 21). A similar position is advocated by the contemporary cyclist theoretician Peter Turchin, who in his theory of group selection sees the altruistic power of solidarity as a decisive factor, which, in the context of all social conflicts, most influences the ups and downs of human societies (Turchin, 2006). The interchange of the three basic types of integrated culture, through emer-

gence, development, culmination, decline, and disappearance, clearing the path for the next type, produces a threefold rhythm, that is, an interchange of sensate, ideational and idealistic cultures (Šljukić, Šljukić, 2018, p. 22). However, as the authors point out, changes between these cultures are not going smoothly. The transitional periods are followed by numerous and varied conflicts. Sorokin relates the main causes of conflict to social change, that is, the collapse of the established crystallized network of social relations between group members or between groups. The quicker and more fundamental the change, the greater the chance of conflict, because the speed of change does not allow the emergent network of social relations and the system of cultural values to rise and crystallize (Šljukić, Šljukić, 2018, p. 23). Sorokin also studied the fluctuation of war, stating that in societies and nations the absolute and relative frequency of war increases in periods of expansion, while in periods of decline, societies also grow stronger, but to a lesser extent. Also, as the authors state, he opposes the widespread view that societies with a democratic political order are more peaceful than societies with an autocratic political order. There is no linear trend, neither war nor peace last forever, but the curve is constantly changing. He criticizes all previous measures to eliminate war, including anti-war propaganda. These measures are not and cannot be effective because they do not touch the true cause of wars which lies precisely in disintegration of cultures, that is, their replacement (Šljukić, Šljukić, 2018, pp. 24-25).

Certainly one of the great thinkers, who fell victim to his ideas, not because his ideas were bad, but because they contradicted the emerging spirit of the times which brought an absolute triumph to the opinions of liberalism and Marxism, which, though from different positions, shared the common view of the unprecedented historical progress of mankind, was the German theorist Oswald Arnold Gottfried Spengler. The authors point out that the absolute victory of liberalism over the last two decades of the previous century has not changed things, only simplified them. Ideologically speaking, could anyone have expected numerous debates about an author who did not glorify democracy (he claimed that people were only objects while the most important element was money), who considered parliamentarism a short-lived Western creation, meaningless and impossible in other cultures, who rejected the usual Western views of history, who predicted the demise of Western civilization and the rise of *Dostoevsky's Christianity*? (Šljukić, Šljukić, 2018, p. 28). Such attitudes are almost heretical for the ruling paradigm, and it is no wonder that Spengler's ideas are still on the *Index Librorum Prohibitorum* of ideological unfitness. This only increases the contribution of the authors who, without ideological fervor, seeking useful knowledge, focused on Spengler's views on social conflicts, systematically and concisely exposing them, and comparing them with other sociological insights in the same field. In order to reach Spengler's understanding of social conflicts, the authors first had to identify a large number of fragments concerning conflicts and then systematize these fragments. In doing so, they reached the topic which concerns the main problem: the issues of struggle and war in general; the relationship between the West as a culture, struggle and war; internal conflicts; pacifism and the world myth (Šljukić, Šljukić, 2018, p. 31).

In the section chapter of the book, we highlight the title *Territory and Culture: Towards an Understanding of the Relationship between Conflicts and Space*, where the authors emphasize the fact that a dispute over territory is the cause of one to three quarters of all wars, and that disputes of a territorial type are more likely to lead to war than disputes of other types, they more often include a large number of victims and they more frequently reemerge (Šljukić, Šljukić, 2018, pp. 85-86). They further state that the intensity of the cultural sig-

nificance of a particular space (territory) comes to its maximum through sacralization, more precisely, its conversion into a sacred land. "The entire territory occupied by a nation and referred to as homeland, or parts of it, can be considered sacred" (Šljukić, Šljukić, 2018, pp. 86-87). What is important to note and what the authors point out and corroborate by many examples is that each nation has its own sacralized territory which gives that area the highest place in the hierarchy of values (Šljukić, Šljukić, 2018, p. 87). If conflicts occur in the territory where the identity myths cross paths, then these conflicts turn into long, intense and almost unsolvable ones. The authors point out that such areas cannot be viewed as merely physical, but that these areas are culturally distinctive and that they cannot be subject to trade (Šljukić, Šljukić, 2018, p. 90). Our time is characterized by the belief that all disputes can be overcome by agreement, and that eliminating the horrors brought by the actors is a matter of the will of the actors themselves to resolve the matter peacefully. This faith is also based on a discipline called *conflict resolution*, established by Johan Galtung, whose authors say that diplomats, political scientists, economists, and practitioners of all kinds hold a key figure. It is noted here that the type of approach that negates any role of actors in social processes and where everything is attributed to structures against which people (individuals, groups) cannot do anything by their actions has serious problems explaining social phenomena (Šljukić, Šljukić, 2018, p.91). Instead, the authors cite the approach of R. Hassner, who says that there are two ideal types of this kind of conflict. The first type is called the *Hobbesian* approach (T. Hobbes), in which any symbolic significance of a particular space is completely negated and the conflict is treated as any other that is waged around a territory. The second type is the *Huntingtonian* approach (S. Huntington) in which religion is seen as a mystical and irrational force, which divides people and cannot be influenced by politics. The Huntingtonian approach is extremely pessimistic and does not leave room for dispute resolution (Šljukić, Šljukić, 2018, p. 92). Between these two extremes, Hassner proposes a balanced approach, which, unlike the first one, must eliminate extreme political pragmatism as well as abandon fatalism, which is characteristic of the second approach. Only in that situation would a genuine chance of conflict resolution emerge. In an effort to support and substantiate Hassner's commitment, the authors point out that values (culture) are a resource, conflicts over territories with special cultural significance must be considered realistic, which means that they can be resolved. Negotiations imply that the two parties recognize each other as rational actors with corresponding legitimate interests. As they conclude: "If the realism of the cultural-territorial resource is not acknowledged and if one of the parties is persistently proclaimed to be "unreasonable" and "emotional", then there isn't really a will to reach an agreement, but an attempt to achieve victory by denouncing the other side as 'irrational'" (Šljukić, Šljukić, 2018, p. 92).

Taking into account the fact that Serbian society has been transforming itself for a quarter of a century with the aim of "structurally adapting" to the requirements of neo-liberal ideology, in an attempt to observe the consequences of such changes, the authors offer the results of empirical research that was implemented on the territory of Serbia using multiple methods from 2011 to 2013. The research was carried out in six industrial organizations from different sectors of the industry: textile, chemical, metal, wood, electrical / mechanical and food industries (Šljukić, Šljukić, 2018, pp. 93-94). The results showed, among other things, that "in a state-owned industrial organization, there are significantly more employees than necessary, whereas in privately owned industrial organizations the situation is reversed. The shortage of employees in the private sector of industry causes the

intensification of overtime work, which is usually not paid” (Šljukić, Šljukić, 2018, p. 96). “Heavy workloads, relatively poor working conditions and job insecurity intensified in the transition period.” (Šljukić, Šljukić, 2018, p. 97) The authors showed, by analyzing the data, that there are conditions for cooperation in the studied industrial organizations, but much more for conflicts. The main features of the industrial work that takes place in them and which are potential triggers for conflicts are: overtime work, fluctuation, inadequate conditions for displaying knowledge and skills, accompanied with employers’ dissatisfaction with the knowledge and abilities of employees acquired in the formal education process (Šljukić, Šljukić, 2018, p. 104). The authors explain the absence of conflict because of the fear of losing jobs due to high unemployment, which is characteristic of Serbian society, and especially for industrial workers. Also, conflicts do not exist or are rare due to the inability of unions to protect the interests of employees, or because of the conviction of employees that disunited and weak unions cannot protect them (Šljukić, Šljukić, 2018, p. 105).

The third section of the book deals with the connection between myths and conflicts in the modern world. In other words, the authors try to point out that the way to understand longstanding ethnic conflicts is to understand the foundation of the identity of modern nations, which includes a special relationship to a certain territory, that is, the connection of that territory to a myth. The authors ask the question “is demythologization of politics and society as a whole possible?” (Šljukić, Šljukić, 2018, p. 144) They warn that with a simple affirmative answer to this question, science would betray itself because it would agree with the apparent and refuse to search for the latent. They point out that dominant scientific paradigms are changing, with none of them being completely forgotten or completely suppressed. There is no absolute, once and forever invariable truth in science (Šljukić, Šljukić, 2018, p. 145). On the other hand, they emphasize the fact that “absolute agreement in a science would certainly cause a serious delay in its development, since there would be no competing theories to correct and repair one another, competing with each other in successfully explaining the relevant segment of reality” (Šljukić, Šljukić, 2018, p. 146). In fact, the point is that conflict leads to creativity and creation, both at the level of science and society. As far as the role of myth in modern society is concerned, it is by no means exhausted. As the authors point out, “myth is repeatedly reproduced because it performs the functions necessary for every society and every culture: religion requires miracles; differences in social statuses need exceptions; moral principles must be confirmed”. In other words: “human ability to use symbolic markers for the purpose of defining cooperative groups has allowed the evolution of socialization to overcome the constraints imposed by face-to-face interaction” (Turchin, 2006, p. 7), thereby actually enabling self-identification in complex societies, i.e. modern nations, that otherwise, in the absence of these markers, cultural patterns, and symbols, would be complete strangers. Here, we can state an example of the Kosovo myth which preserved the identity of Serbs during the Ottoman occupation. As Bandić states, the fate of Prince Lazar is nothing more than a kind of a metaphor by which the historical fate of the Serbs is presented. The Serbian ruler sacrificed himself to save his soul. He accepted the physical to avoid the spiritual death. It can be observed that at the same time, the spiritual death of an individual is also a faithful description of the “death” of a nation. The physical destruction of a complete nation is hard to imagine. But the destruction of the “soul” of the nation, that is, the destruction of its identity, has often occurred throughout history. Such nations are forever gone from the stage of history. In this respect, the death of Prince Lazar and the “death” of the Serbian people can be equated. Their victims had the same

goal. Like their ruler, Serbs suffered and died because they wanted to preserve their identity, because they wanted to be and remain Serbs (Bandić, 1990). Each epoch has its own characteristic myths (Šljukić, Šljukić, 2018, p. 157). The contemporary myths include the myths of mass culture, the myth of the trend of equality, the myth of mass consumption, the myth of the welfare state, the myth of credit cards, the myths of globalization and economic liberalism (Šljukić, Šljukić, 2018, p. 159). The authors state that myths are actually most powerful when one assumes they are not there. With the development of science and technology, the need for cultural creations that satisfy the aforementioned social functions is not lost, so claims about a society without myths become just another myth (Šljukić, Šljukić, 2018, p. 155).

The book *Society and Conflict* is written in clear language, with abundant literature and empirical research to represent a complete form of scholarly work in the field of the sociology of social conflict, giving a strong impulse to further develop this discipline in our country. The wide range of theorists, who are connected and discussed systematically in this book, provide a good basis for understanding contemporary conflicts. It also provides an opportunity for sociology students to learn important theories in this field and gain the necessary knowledge for the future understanding of contemporary social processes, in order to learn to separate ideological projects which are precisely in the function of social conflicts, superficiality and ignorance, on the one hand, and a deep understanding of complex social processes, on the other hand.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Bandić, D. (1990). *The kingdom of the earth and the kingdom of heaven*. Beograd: Biblioteka XX vek [In Serbian]
- Turchin P. (2006). *War and Peace and War: The Rise and Fall of Empires*. Beograd: Porta Libris [In Serbian]
- Šljukić, S. and Šljukić, M. (2018). *Society and conflict*. Beograd: Zavod za udžbenike [In Serbian]

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316

Социолошки преглед : часопис Српског социолошког друштва = Sociological Review : journal of Serbian Sociological Association / главни и одговорни уредник Урош В. Шуваковић. - Год. 1, бр. 1 (1961)- . - Београд : Српско социолошко друштво, 1961- (Краљево : Graficolor). - 23 cm

Тромесеčno. - Текст упоредо на срп. и енгл. језику. - Друго издање на другом медијуму:
Социолошки преглед (Online) = ISSN 2560-4880
ISSN 0085-6320 = Sociološki pregled
COBISS.SR-ID 932111